

วิปัสสนาญาณ และญาณทั้ง ๑๖ ระดับ(ปัญญาพละ)

๑. นามรูปปริเฉद्यญาณ ปราบกฏชัดซึ่งสภาวะของธาตุรู้(นาม) และสิ่งที่ถูกรู้(รูป)
๒. นามรูปปัจฉัยปริคคหญาณ รู้ความสัมพันธ์ระหว่างนามรูป
๓. สัมมสนญาณ รู้คุณลักษณะของนามรูป ตามความเป็นจริง(เกิด-ดับ)
๔. อุทยัพพญาณ อากาการเกิด-ดับของนามรูป ปราบกฏชัด
๕. ภังคญาณ ประจักษ์ชัดเฉพาะอาการดับของนามรูป
๖. ภยญาณ ประจักษ์ชัดต่อภาวะของนามรูป(ขันธ) ปราบกฏประดุจเพชรฆาต
๗. อาทีนญาณ เห็นทุกข์โทษอันมีอยู่ประจำนามรูป ตามธรรมชาติและทุกข์โทษที่เกิดจากการหลงเข้าไปยึดติด มั่นหมายนามรูปว่าเป็นตัวตน
๘. นิพพิทาญาณ เกิดความรู้สึغبื่อหน่ายในนามรูป ที่เกิด-ดับ เกิด-ดับ...นอกจากทุกข์แล้วไม่มีอะไรเกิด นอกจากทุกข์แล้วไม่มีอะไรดับ...
๙. มุญจิตุกัมมตาญาณ มีความปรารถนาอย่างแรงกล้าที่จะพ้นไปจากกองเพลิงแห่งทุกข์
๑๐. ปฏิสังขยาญาณ พิจารณาทบทวนหาช่องทาง จะออกจากทุกข์ได้อย่างไร โดยวิธีใด
๑๑. สังขารุเปกขาญาณ พบเห็นทางออกจากกองทุกข์ ยอมรับความเป็นจริงของเหตุปัจจัย สิ่งใดเป็นวิบากก็ปล่อยให้เป็นเรื่องของผล ไม่รับ ไม่ปฏิเสธต่ออาการเกิด-ดับของขันธ ประคองจิตเป็นกลาง ไม่ยินดี ไม่ยินร้าย(ไม่สร้างเหตุขึ้นอีก)
๑๒. อนุลอมญาณ ภาวะขันธเกิด-ดับ ดำเนินมาอย่างต่อเนื่อง เกิด-ดับ,เกิด-ดับ... ดุจดั่งลูกคลื่น.....ดำเนินมาถึงจุดหนึ่ง....ความรู้สึกทั้งหมด เคลื่อนมาสู่จุดมโนธาตุ(มโนทวารวัชชนะ) มีความรู้สึกเหมือนหัวใจถูกอะไรกดตัน ทับไว้ รู้สึกอึดอัด(ความรู้สึกเหมือนหายใจไม่ทั่วท้อง) สักพัก..สังขาร-อาการปรุงแต่งทางธรรมารมณฺ์ปรากฏขึ้น-ดับไป,ปรากฏขึ้น-ดับไป,ปรากฏขึ้น-ดับไป...๓ ครั้งสำหรับมันทบุคคล, ๒ ครั้งสำหรับ ดิกขบุคคล ลักษณะการเกิด-ดับที่ปรากฏนี้ จะพิเศษกว่าอาการเกิด-ดับที่ผ่านๆมา คือ ช่วงระยะการเกิด การดับ **ปรากฏรวดเร็วมาก วั็บ..วั็บ..วั็บ!** สันตติแห่งความเกิด-ดับของขันธ ดับสิ้นสุดลง!
๑๓. โคตรกฺกญาณ จิตหลุดออกจากแรงดึงดูดของภพ(ขันธ) ไปสู่ภาวะที่ **"ไม่เกิด ไม่ดับ"**
๑๔. มัคคญาณ สภาวะจิตมีนิพพาน(สภาพที่**ไม่เกิด ไม่ดับ**)เป็นอารมณ์ "ไม่มีความนึกคิดปรุงแต่งใดๆ ปรากฏ ประหารสังโยชน์เป็นสมุทเขตตามกำลังแห่งองค์มรรค"
๑๕. ผลญาณ จิตมีนิพพานเป็นอารมณ์สืบต่อจากมรรคญาณ ๓ หรือ ๒ ขณะ
๑๖. ปัจจเวกชนญาณ ช่วงระยะที่ขันธดับสิ้นสุดลง....อันเป็นภาวะที่ผู้ประจักษ์จะพึงทราบด้วยตนเองว่ามีลักษณะอย่างไร ปัจจเวกชนญาณ คือ ภาวะที่ขันธเริ่มปรากฏ...พิจารณาทบทวนถึง

กระบวนการแห่งธรรมที่ผ่านมา...ก็ภพ...ก็ชาติ...ก็อสงไขย...ที่ผ่านมาราวะที่ชั้นระดับสิ้นสุดลงมิเคยปรากฏ..."สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นย่อมดับ(ดับสิ้นสุด)ไปเป็นธรรมดา"⁵⁷

ปัจจุเวกขณะญาณ ๕ เมื่อมัคคจิตดับไปแล้ว ภวังคจิตก็เกิดสืบต่อ หลังจากนั้นปัจจุเวกขณะญาณก็ปรากฏ พิจารณา ทบทวนถึงกระบวนการแห่งธรรมที่เพิ่งประจักษ์แจ้ง คือ พิจารณาลักษณะของ มัคคจิต, ผลจิต, นิพพาน, กิเลส-สังโยชน์ที่ละได้และกิเลส-สังโยชน์ที่ยังเหลืออยู่ สำหรับอรหันตบุคคล ไม่มีการพิจารณาที่ยังเหลืออยู่เพราะอรหันตมัคคจิตดับกิเลส-สังโยชน์ทุกประเภทเป็นสมุทเขต ไม่มีกิเลสอาสวะส่วนใดหลงเหลืออยู่เลย⁵⁸

⁵⁷ วินย.มหา. 4/60/75

⁵⁸ พุทธธรรม หน้า 364